

14. Растригіна А. М. Розвиток теорії вільного виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці кінця XIX – першої половини XX століття: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.01 / А. М. Растригіна. – К., 2004. – 41 с.
15. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Зб. наук. праць Кам.-Поділ. держ. ун-ту. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – С. 7-15.
16. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: Кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Зб. наук. праць. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 31-40.
17. Ткачук П. Д. Розвиток народної освіти Української РСР в роки другої п'ятирічки (1933-1937 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / П. Д. Ткачук. – К., 1983. – 24 с.
18. Фіцула М. Педагогіка: навч. посіб / М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
19. Федорчук Е. І. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія / Е. І. Федорчук, В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко, 2007. – 320 с.
20. Чепіга Я. Нова школа в Б'єржі А. Фарія (Бельгія) / Я. Чепіга // Вільна українська школа. – 1919-1920 рр. шк. р. – № 1-3. – С. 29-34.

The article deals with the main conceptual ambushes of forming development of pedagogical intentions in Ukraine at the beginning of the XX century. The influence on the process of forming national education of foreign reformative pedagogic is shown.

Key words: *development, forming, education, thought, peculiarities, influence, pedagogic, attention.*

Отримано: 1.09.2010

УДК 94(470+571)–056.87

Д. Ю. Юрченко

МЕЦЕНАТСЬКА ТА БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ ХАРИТОНЕНКІВ НА СТОРІНКАХ ДОРЕВОЛЮЦІЙНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

У даній роботі досліджується та аналізується меценатська та благодійницька діяльність родини Харитоненків на сторінках дореволюційних періодичних видань (газетах, журналах, часописах). Звертається увага на основні видання Харківської губернії і за її межами кінця XIX – поч. XX ст. Зроблено висновки про значне висвітлення благодійницької та меценатської діяльності родини Харитоненків в друкованих засобах масової інформації Російської імперії.

Ключові слова: *дореволюційна преса, благодійність, меценатство, династія.*

На сучасному етапі розвитку наше суспільство переживає період формування та становлення Української державності. В тяжких умовах перебуває економічна ситуація, державні інститути потребують реконструкції і модернізації. Фінансування малого та середнього бізнесу знаходиться на низькому рівні, що несе за собою безробіття, низький рівень життя та зниження державного потенціалу на міжнародній арені. Цим значною мірою пояснюється актуальність і важливість вивчення, аналізу та висвітлення історичного періоду, коли в середині українського суспільства набуло значних масштабів благодійництво та меценатство. Однією з таких родин і була династія Харитоненків, яких дореволюційна періодика відзначала високими позитивними оцінками й описувала з великою пошаною і добротою. В запропонованому дослідженні ми намагаємося реконструювати діяльність відомих українських меценатів XIX – початку XX ст. Харитоненків, які нагромадили істотний досвід у цій сфері та залишили по собі вагомий внесок у розвиток національної культурної спадщини України.

Досліджуючи джерела та літературу про життєвий шлях і добродійну діяльність засновника династії цукрозаводчиків Івана Герасимовича Харитоненка та його сина Павла Івановича (середина XIX – початок XX ст.), ми помітили недостатню увагу до висвітлення їхньої спонсорської та меценатської діяльності в періодичних виданнях дореволюційного періоду. З іншого боку, враховували, що тогочасні періодичні, особливо місцеві видання, є важливим джерелом для розкриття їхньої благодійної діяльності впродовж півстоліття. Більше того, 27 вересня 2000 року уряд України запровадив День спонсора та мецената, чим наголосив на важливості такого явища в суспільному житті українського народу. Зважаючи на це, можна з впевненістю твердити про актуальність і значущість даної тематики на прикладі династії Харитоненків.

На жаль, вікова благородна спонсорська та меценатська традиція обірвалася за радянського часу, коли нищилися і грабувалися численні культурні цінності народу. Тому, слід детально розглянути та проаналізувати дореволюційну періодику, яка з гордістю і шаную описувала діяльність у цьому відношенні родини Харитоненків.

Багато періодичних видань і наукових праць було надруковано на тематику меценатства та благодійництва XIX – початку XX ст. в Російській імперії. Розглянуто родини та династії даного напрямку. Тому, розгляд історіографічних особливостей родини Харитоненків слід систематизувати за періодами.

Наше дослідження опирається передусім на періодичних виданнях і наукових працях дореволюційного періоду, зокрема на таких газетах як «Харьковские губернские ведомости» [11, 12, 13, 14, 15], «Южный край» [20, 21, 22, 23, 24, 25, 26], «Циркуляр по Харьковскому учебному округу» [16, 17], «Вестник благотворительности» [5] та інших, які дають змогу детально прослідкувати життя та діяльність знаменитих цукрозаводчиків, меценатів і благодійників Харитоненків.

У радянський період ім'я Харитоненків було майже забуте. Лише в «Українській радянській енциклопедії» за 1985 рік подана коротка довідка про Харитоненків, як «українських капіталістів-цукрозаводчиків, землеволодільців середини XIX – поч. XX ст.» [19, с.7].

Що стосується сучасних дослідників, то життєвий і творчий шлях династії Харитоненків вивчають і доволі детально розглядають такі науковці, як: професор І. Шудрик, котрий присвятив цій проблемі дві книги [18; 19] та спільно з Л. Даниленко – низку статей про підприємницьку, добродійну, спонсорську і меценатську діяльність династії Харитоненків [7, 8]; сумські дослідники О. Козлов [9], якому належить розробка родоводу Харитоненків, та Д. Н. Григор'єв [6], який опублікував у Сумах і Харкові низку праць про діяльність родини Харитоненків.

Тому, з аналізу наукової літератури ми бачимо, що для дослідження і розкриття меценатської та благодійницької діяльності славетної родини найбільш доцільно залучити дореволюційні публікації, які безпосередньо стосуються самої діяльності родини Харитоненків на Слобожанщині і за її межами. Адже нам відомо, що вищезгадані підприємці і меценати проявили себе не лише в Харківській губернії, а й на території Російської імперії.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі та осмисленні дореволюційних періодичних видань другій половині XIX – початку XX ст., щодо добродійної діяльності родини Харитоненків. На досягнення мети проаналізовані дореволюційні видання, зокрема газети «Харьковские губернские ведомости», «Южный край», «Утро», часопис «Столица и усадьба», богословсько-філософський журнал «Вера и Разум», довідники «Благотворительные учреждения России», «Циркуляр по Харьковскому

учебному округу», «Вестник благотворительности» та інші, в яких висвітлюється життєвий шлях і благодійна діяльність династії Харитоненків.

Дореволюційна періодика розкриває перед нами династію Харитоненків як великих підприємців, цукрозаводчиків, а потім благодійників і меценатів. Перед Першою світовою війною династія Харитоненків володіла в Харківській, Чернігівській, Полтавській і Курській губерніях десятьма цукровими заводами та близько 100 тисячами десятин землі.

Родина Харитоненків була добрими господарями. Любили і розводили тварин, які привозилися з Швейцарії, Данії та Голландії. Рационально налагоджене племінне господарство та птахівництво могло бути зразком для багатьох держав світу. Вихованці Наталівського кінного заводу були досить відомими на московських перегонах. На великих російських виставках сільського господарства – отримували високі нагороди і золоті медалі. У вересні 1895 року на Петропавлівській площі м. Суми відбулася сільськогосподарська виставка, де павільйон Харитоненків представляв коней [18, с.13].

Досвід Наталівського господарства вивчали вітчизняні та закордонні фахівці. Щорічно «Наталівку» і сусідні маєтки П. Харитоненка відвідували групи студентів Московського сільськогосподарського інституту на чолі з їхніми професорами. У 1912 році сюди прибула група німецьких агрономів із 50-ти осіб. Вони з подивом констатували, що «... не ожидали видеть в России подобно поставленным хозяйств» [24]. Павло Іванович Харитоненко, як пристрастний мисливець, виявляв «... трогательную заботливость по отношению к диким обитателям окрестных лесов и лугов и постепенно заселял их дичью доселе там не водившейся» [19].

Успішна підприємницька та комерційна діяльність при одержанні значних прибутків дозволила династії Харитоненків зайнятися будівництвом храмів, церков, шкіл, навчальних корпусів, лікарень і благодійництвом, а зокрема спонсорством, меценатством і колекціонуванням творів мистецтва. Харитоненки будували будинки громадського призначення.

Засновник династії Іван Герасимович Харитоненко, ставши багатим і відомим, не цурався свого селянського походження. Як порядна і глибоко віруюча людина, він пам'ятав, що початкову освіту отримав у сільській парафіяльній школі. Пам'ятаючи про все це, Іван Герасимович на своїй батьківщині – слободі Нижній Сироватці Сумського повіту – в 1880 році особистим коштом, у 70 тисяч карбованців, збудував замість старої дерев'яної кам'яну Тихонівську церкву. Значні пожертвування він вніс на будівництво Спасо-Преображенського собору в Сумах [14]. Також на кошти мецената побудована церква у селі Солдатське поблизу селища Верхня Писарівна. В 1886 році при Сумському реальному училищі побудував Олександрівсько-Невську домову кам'яну церкву. Будучи почесним олікуном училища, він пожертвував 30 тис. рублів на утримання церкви при училищі. В 1894–1899 рр. за сприяння Івана Харитоненка збудовано Архангело-Михайлівський кам'яний храм, який, на жаль, до сьогоднішнього часу не зберігся. Також не дійшов до нашого часу Іоано-Богословський храм у селі Миколаївка Сумського повіту, який був зведений за участі Наталії Миколаївни Харитоненко – матері Павла Івановича [15].

На кошти П. І. Харитоненка у 1901–1914 роках, за зразками Ісакіївського собору і Троїцької церкви у Петербурзі, в Сумах був споруджений Троїцький собор. На його будівництво він витратив близько півмільйона карбованців. Архітектурно-будівельні роботи виконував архітектор Г. Шольц. Мармуровий іконостас для собору проектував славетний архітектор О. Шусев. Він також зробив малюнки мозаїчної підлоги, церковної огорожі, дзвонів. Для іконостаса видатний митець Нестеров

виконав шість образів. У 1914–1915 роках розписи та вітраж «Трійця» здійснив К. Петров-Водкін. Троїцький і Спасо-Преображенський собори в Сумах є виразною загальноміською домінантою [19].

За сприяння П. І. Харитоненка в Сумах у 1911 році збудовано римо-католицьку церкву Пресвятої Діви Марії. Будинок зберігся, але не діє як храм [12].

У своєму відомому мастку Наталівка П. І. Харитоненко вирішив створити культурний центр Харківщини на зразок підмосковних Абрамцево й Талашкіно. Цей задум розпочався у 1911–1913 роках будівництвом церкви Спаса, яка обійшлася замовнику в 350 тис. крб. Над реалізацією проекту працювали знамениті майстри. Автором проекту був О. Шусєв, керував будівництвом О. Рухлядев, оформленням церкви займалися художник А. Савінов, скульптори С. Конєнков і Матвєєв. Церква була споруджена у староновгородському стилі. Це була не просто присадибна церква, а храм-музей з унікальною колекцією старовинних ікон XII – XVIII ст. та інших предметів церковної старовини П. Харитоненка [12].

Велику увагу родина приділила освіті в Харківській губернії. Слід наголосити на тому, що Іван Герасимович побудував чотирикласне реальне училище з механічним та хіміко-технічним відділеннями в 1873 році, а вже 1891 році – в училищі встановлено стипендію імені І. Г. Харитоненка [16].

У 1883 р. Харитоненко пожертвував гроші Харківському відділенню Російського Музичного товариства для купівлі будинку на Катеринославській вулиці для музичного училища. Пізніше, в 1890 році, меценат виділяв товариству 10 тисяч рублів. Свідченням цього стала стаття «Отчет Харьковского отделения Императорского русского музыкального общества и музыкального училища за 1888–1889 год» у газеті «Южный край» за 5 липня 1890 року, де зазначено про пожертвування І. Г. Харитоненка на загальну суму 10 тис. рублів [26].

Богословсько-філософський часопис «Вера и Разум», повідомляв про побудову в місті Суми духовного училища при значній матеріальній допомозі І. Г. Харитоненка: «... известный Сумской благотворитель... Иван Герасимович Харитоненко... на постройку духовного училища в Сумах пожертвовал значительные суммы» [4]. Відомо, що І. Г. Харитоненко на це пожертвував 15 тис. руб. Будинок училища було закладено у 1886 році і його зведення закінчено в травні 1888 року [4]. Триповерховий корпус з просторими приміщеннями не тільки відповідав своєму призначенню, але і став окрасою міста. Владика від імені Церкви Божої і її служителів висловив «... сердечную благодарность добрым сумским гражданам, с такой любовью у себя, на прекрасном месте, приютившим наше начальное духовное училище, за... усердную помощь в сооружении этого дома и храма – и средствами, и личным трудом» [3, 1888, т. I, ч. II, с.359; 12, с.104-105].

На початку 1890 року перед військовим відомством І. Г. Харитоненко порушив питання про побудову і утримання за свій кошт в Сумах кадетського корпусу. Місцем для спорудження будинків запропонував свою приміську дачу над Пслотом та 800 тис. крб., а також вів переговори про щорічне виділення на утримання кадетського корпусу по 100 тис. крб. При цьому Іван Герасимович поставив умову, щоб до цього кадетського корпусу приймали не лише дітей з привілейованих сімей, але й дітей звичайних громадян Сумського повіту без урахування звань і станів [11].

У різні часи І. Г. Харитоненко значні суми пожертвував на духовні училища та благодійні заклади Харківської єпархії. Глибоко розуміючи соціальну роль освіти та науки, Іван Герасимович завжди виділяв ко-

шти на навчальні цілі, передусім виділяв кошти на навчання студентів та учнівської молоді, на будівництво шкіл і гімназій [12].

Приміром, у 1886 році при Харківській духовній семінарії була заснована зразкова церковнопарафіальна школа для практичного ознайомлення вихованців 5 і 6 класів семінарії з прийомами початкового навчання дітей і взагалі з веденням шкільної справи. На прохання архієпископа Харківського і Охтирського Амвросія І. Г. Харитоненко для побудови будинку цієї школи пожертвував 15 тис. крб. [19, с.690, 898].

Не менш уваги навчальним закладам приділяв і П. І. Харитоненко. У різні часи він був Почесним опікуном Сумського міського парафіяльного училища, Сумського реального училища, церковнопарафіяльної школи при Троїцькій церкві в Сумах, на потреби якої пожертвував 800 крб., владикавказького графа Лорис-Мелікова ремісничого училища та інших закладів [5].

Будівництво кадетського корпусу розпочалося в червні 1901 року і закінчилось через 15 місяців – у вересні 1902 року. Вартість усіх споруд сягнула 1 ман. 600 тис. рублів. На спорудження будинків корпусу використано більше 15 ман. пудів цегли, до 1200 куб. сажнів фундаментного каменю, майже 70000 пудів залізних балок тощо [12].

Павло Іванович Харитоненко надав значну матеріальну допомогу духовним навчальним закладам Харківської єпархії. У звіті про стан церковнопарафіяльних шкіл і шкіл грамотності Харківської єпархії за 1890–1891 навчальний рік зазначається: «... потомственный Почетный гражданин П. И. Харитоненко пожертвовал в собственность духовного ведомства принадлежащий ему дом для размещения в нем церковно-приходской школы, и на личные средства приобрел для сей школы мебель и другие классные принадлежности. Пожертвованное г. Харитоненко здание находится в Троицком приходе г. Сумы. По отчету Сумского отделения видно, что пожертвование г. Харитоненко оценено в 5 тыс. руб.» [13]. Крім цього, на утримання церковнопарафіяльної школи при Троїцькій парафії опікун цієї школи П. І. Харитоненко видав 800 руб. Таку ж суму він пожертвував на утримання церковнопарафіяльної школи при Сумському Спасо-Преображенському соборі [7].

Недалеко від Троїцького собору П. І. Харитоненко своїм коштом будував дитячий притулок, який став училищем-пансіоном для дівчаток із багатодітних сімей і сиріт. В училищі-пансіоні вони здобували освіту, рівнозначну дівочій прогімназії. Навчальним закладом безпосередньо опікувалась дружина благодійника Віра Харитоненко, яка сама підбирала учениць, дбала про їхнє навчання та виховання. Вона турбувалась про дівчаток до їхнього заміжжя, запрошувала на літо до своїх маєтків, слідкувала за тим, щоб вони отримали добру роботу. Багато з них стали вчительками. Нерідко після закінчення училища опікунка сприяла заміжжю своїх випускниць за службовців П. Харитоненка [10].

На Троїцькій вулиці П. І. Харитоненко побудував Олександрівську хлоп'ячу гімназію з пансіоном та духовне училище (1890 р.). Не оминув своєю увагою і студентів Московської консерваторії, фінансуючи навчання 20-х майбутніх музикантів [12].

Велику фінансову допомогу виділяли Харитоненки у медичну галузь. Іван Герасимович Харитоненко у 1871 році побудував в місті Суми міську лікарню. Також, слід сказати, що в 1882 році Іван Герасимович Харитоненко проспонсорував 30 тисяч рублів на хірургічну клініку для Харківського університету в університетському саду, яка функціонує і досі. У кореспонденції газети «Южный край» за 20-те квітня 1882 року підкреслювалося: «Известный меценат И. Г. Харитоненко пожертвовал 30 тыс. рублей для строительства нового здания хирургической клиники в университетском саду» [11].

Наприкінці 70-х років XIX століття Іван Герасимович Харитоненко пожертвував 100 тис. крб. на будівництво на вулиці Сумській, за Ветеринарним інститутом, триповерхового кам'яного гуртожитку для студентів Харківського університету, побудова якого завершилася на початку 80-х років. Газета «Южный край» з цього приводу 22 березня 1881 року повідомляла, що «на университетском совете решался вопрос об использовании здания на улице Сумской, построенного на средства Харитоненко, под медицинский факультет или под студенческое общежитие» [12]. Але цей корпус був зайнятий під аудиторії і кабінети медичного факультету [4]. До 1941 року в ньому розташовувався головний корпус Медичного інституту, який був зруйнований під час війни.

Лікарі й фельдшери, які служили при заводських лікарнях, надавали медичну допомогу з безкоштовною видачею ліків не лише працюючим на заводі, але й бідним сільським жителям. Запрошені І. Г. Харитоненком на роботу лікарі також надавали безкоштовну медичну допомогу бідним людям, які жили у Сумах [7].

У середині 80-х років XIX століття поблизу слободи Мурафа Богодухівського повіту було відкрито потужне сірководневе джерело. Його цілючі властивості були помічені місцевими селянами, і вони почали вживати цю воду для лікування багатьох захворювань. Деякі жителі застосовували її за порадою місцевих лікарів. Дізнавшись про цілющі води, Харитоненко вирішив купити цю ділянку землі з метою спорудження там водолікарні [12].

Діяльність батька у медичній сфері продовжив і Павло. За заповітом батька Харитоненко-молодший у Сумах збудував дитячу лікарню святої Зінаїди (названу на честь доньки, яка втопилася у дворічному віці). Ця лікарня була розрахована на 20 ліжок і мала сучасно обладнану операційну. На будівництво і облаштування лікарні П. І. Харитоненко в Сумську міську думу перерахував 30 тис. крб. А ось неподалік вищезгаданої дитячої лікарні збудовано першу аптеку, але вже в 1914 році [18].

При своєму цукровому заводі в слободі Мурафа, неподалік від свого маєтку Наталівка, побудував у 1892 році для робітників у заповідному куточку лісу чудовий лікувальний комплекс, який зберігся і донині [12].

П. І. Харитоненко морально та матеріально підтримував творчу молодь. Зокрема, на його кошти вищу освіту отримали двадцять студентів. П. І. Харитоненко один з перших відгукнувся на заклик професора Цветаєва (батька відомої поетеси) допомогти в будівництві та створенні Музею красних мистецтв (тепер – Музей образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна). Багато років П. І. Харитоненко очолював московське відділення Російського музичного товариства [11]. В пресі це відзначено як велике захоплення Павла Івановича мистецьким життям держави.

Родина Харитоненків займалася і колекціонуванням творів мистецтва. Особливо в цій сфері відзначився Павло Іванович. Як меценат він був відомий ще за життя батька. Молодий Харитоненко регулярно відвідував художні виставки та салони, де купував твори московських художників. Павло Харитоненко разом зі своєю дружиною Вірою Харитоненко (Бакєєвою) зібрали знамениту колекцію картин. Найбільшою їхньою пристрастю було колекціонування російського живопису. Вони придбали значні роботи Полєнова, Верещагіна, Айвазовського, Сурікова, Рєпіна, Рєріха, Нєстєрова, Серова, Малявіна та інших живописців. У 90-х роках XIX ст. Харитоненки придбали «Неизвестную» Івана Крамського – портрет дами, який справив фурор при першій своїй появі на виставці в Петербурзі (нині ця картина експонується в Третьяковській галереї). Харитоненки щедро допомагали грошима реалізації різних художніх проєктів. Тому саме Павло

Іванович Харитоненко був обраний першим головою заснованого 1913 року Товариства друзів Румянцевського музею в Москві [4].

Крім згаданих храмів, шкіл, училищ і медичних установ, династія Харитоненків жертвувала гроші і на інші суспільнозначимі об'єкти. Як попечитель Харківського університету, І. Г. Харитоненко жертвує 50 тис. крб. для того, щоб з державної казни щорічно видавалося по 6 тис. крб. на утримання при університеті 20 стипендіатів імені імператора Олександра II та імператора Олександра III, а також 18 стипендіатів імені жертводавця [17, с.293].

Крім того, про іншу меценатську діяльність повідомляється в газеті «Южный край», що від 19 серпня 1888 року І. Г. Харитоненко виділив 1 тис. на організацію музею для Харківського технічного товариства [24].

Газета «Южный край», також інформує «Об учреждении в Харькове первого в стране аквариума, для поддержания которого предлагают благотворительные взносы И. Г. Харитоненко и другие» [25].

У вересні 1881 року Іван Герасимович Харитоненко пожертвував 5 тис. крб. одноразово і по 500 крб. щорічно на створення і функціонування в Харкові фонду протипожежного товариства. Для будівництва мосту через річку Псел П. І. Харитоненко запросив інженерів С. Кноре та В. Шпейера [12].

П. І. Харитоненко відіграв велику роль у прокладенні шосейних доріг, брукуванні сумських вулиць, побудові водогону та освітленні міста. Великий український меценат був ініціатором будівництва залізничної лінії Суми – Белгород.

«Южный край» і «Харьковские губернские ведомости» з сумом повідомили про те, що 1 грудня 1891 року помер батько Павла Івановича Харитоненко. Архієпископ Харківський та Ахтирський Амвросій в своєму заупокійному слові зазначив, що смерть Івана Герасимовича Харитоненка стала «горестным событием не только для его семьи и друзей, но и для всего здешнего края». Розкриваючи громадську діяльність покійного, він підкреслив його «многообъемлющую благотворительность». Преосвященний Амвросій назвав Івана Герасимовича «самородком з простого народу» [12; 13].

Після смерті Павла Івановича «Харьковские губернские ведомости» в некролозі повідомили: що він був «добрым гением» города Сумы, на обустройство которого истратил несколько миллионов рублей... Провожать прах Павла Івановича Харитоненка к месту вечного упокоения пришло почти все население Сум» [12].

Підприємництво, громадська та благодійна діяльність Івана Герасимовича і Павла Івановича Харитоненків була високо оцінена як світською, так і церковною владою. У квітні 1876 року Павло отримав срібну медаль з написом на Станіславській стрічці «За усердие», а 28 грудня 1879 року – золоту медаль з таким же написом на Станіславській стрічці; 15 травня 1883 року нагороджується орденом Святого Станіслава 3-го ступеня; 21 травня 1886 року – орденом Святої Анни 3-го ступеня; 16 березня 1889 року – орденом Святого Станіслава 2-го ступеня; 20 січня 1892 року – орденом Святої Анни 2-го ступеня; 3 жовтня 1895 року – орденом Святого Володимира 4-го ступеня; і, нарешті, 18 квітня 1899 року Харитоненку молодшому «Высочайшим повелением» дароване спадкове дворянське звання. Крім того, П. І. Харитоненко, як і його батько, був почесним громадянином міста Суми [11].

Отже, підсумовуючи дане дослідження, хотілося б сказати, що періодика різних часів і періодів завжди відіграє важливу роль у вивченні і аналізі історичних подій і явищ. Так, життя та діяльність відомих меценатів і благодійників відкриває перед нами вищезгадана дорево-

люційна періодика, проаналізувавши яку, ми з впевненістю можемо твердити, що члени династії Харитоненків дійсно були великими меценатами і благодійниками кінця XIX – поч. XX ст., особливо засновник цієї династії Іван Герасимович Харитоненко та його син Павло. Але наше дослідження не може бути абсолютно повним. Питання про благодійницьку та меценатську діяльність династії Харитоненків потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Благотворительные учреждения России. – СПб.: Тит. учил. Глухонемых, 1912. – С. 246.
2. Брокгауз Ф. Энциклопедический словарь / Ф. Брокгауз, И. Эфрон. – Т. 37. – СПб., 1903. – 479–962, II, 2 с.
3. Вера и разум. Листок для Харьковской епархии. – 1890. – № 16. – С. 468.
4. Вера и разум: Богословско-философский журнал. – X., 1884–1917.
5. Вестник благотворительности. Журнал, посвященный всем вопросам, относительно до благотворительности и общественного призрения. – СПб.: Тип. В. Киршбаума, 1897–1902.
6. Григорьев Д. Н. Востребованные временем. Династия Харитоненко / Д. Н. Григорьев. – Сумы: РИО «АС-Медиа», 2003. – 72 с.
7. Даниленко Л. А. Підприємницька та добродійна діяльність Харитоненків: (До 180-річчя від дня народження засновника династії – Івана Герасимовича Харитоненка) / Л. А. Даниленко, І. О. Шудрик // Науково-теоретичні здобутки Слобідської України: філософія, релігія, культура. – X., 2000. – С. 176–182.
8. Даниленко Л. А. Спонсорська та меценатська діяльність династії цукрозаводчиків Харитоненків / Л. А. Даниленко, І. О. Шудрик // Культурна спадщина Слобожанщини. Історія та краєзнавство: Зб. наук.-поп. ст. / Л. А. Даниленко, І. О. Шудрик. – X.: Курсор. – 2005. – № 3. – 190 с.
9. Козлов А. Н. Былая слава (родословная Харитоненко) // Харьковский исторический альманах / А. Н. Козлов – X.: Изд. дом «Райдер», 2003. – С. 70–76.
10. Столица и усадьба, К-ъ. Натальевка. – 1915. – № 32. – С. 4–9.
11. Харьковские губернские ведомости. – 1890. – 30 октября.
12. Харьковские губернские ведомости. – 1891. – 1, 6, 16 декабря.
13. Харьковские губернские ведомости. – 1894. – 15 мая.
14. Харьковские губернские ведомости. – 1913. – 11 июля.
15. Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 9 января.
16. Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1894. – № 1. – С. 8–10.
17. Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1894. – № 1. – С. 8–10.
18. Шудрик І. О. Наталівка – перлина Слобожанщини / І. Шудрик. – X.: Майдан, 2008. – 144 с.
19. Шудрик І. Династія Харитоненків. Історико-документальне видання / І. Шудрик, Л. Даниленко. – Суми: Вид-во «Слобожанщина», 2003. – 192 с.
20. Южный край. – 1882. – 20 апреля.
21. Южный край. – 1888. – 19 августа.
22. Южный край. – 1891. – 5 декабря.
23. Южный край. – 1880. – 23 декабря.
24. Южный край. – 1888. – 30 августа.
25. Южный край. – 1890. – 18 декабря.
26. Южный край. – 1890. – 5 июля.

In this paper we study and analyze the patronage and philanthropy family Kharitonenko on the pages of pre-revolutionary Periodicals (Newspapers, magazines). Attention is drawn to the basic edition of the Kharkov province and beyond the end of XIX – beg. Twentieth century. Conclusions about a considerable coverage of charity and patronage of the family Kharitonenko in print media of the Russian empire.

Key words: pre-revolutionary press, charity, philanthropy, the dynasty.

Отримано: 18.09.2010